

Az ötödik szabadság

Az Európai Bíróság 1989. május 30-án hozott döntésében feljogosítja az EK-t egy szakmán kívüli tanításmód, valamint egy európai állampolgári öntudat kialakítására. Ebben a határozatban az EK oktatásügyi minisztere megállapította, hogy a tanítás (e kifejezés magában foglal az óvodától az egyetemig, illetve a népoktatásig minden egyes oktatási szintet) semmilyen körülmények között sem lehet a gazdasági élet egyszerű alkotóeleme.

Az EK négy szabadsága: a szabad termék- és tőkeforgalom, a személyek szabad vándorlási és letelepedési joga semmi esetre sem vezethet egy dupla – gazdasági és politikai – korlátozáshoz! Ezt egy ötödik szabadság, a gondolati és képzési szabadság kell, hogy kiegészítse. Ennek hiányában épp ott szenvedne csorbát az EK liberális alapszabálya, ahol a szabadság a legfontosabb.

A gazdaság tévedni fog, ha azt hiszi, hogy politikai és gazdasági érdekektől független képzés nélkül rátermett embereket kaphat. A nálunk ismert reformpedagógiai irányzatok (Waldorf, Freinet, Montessori) iskolái tiszta, manipulálatlan emberképzésre törekzenek. Minden egyéb út képzési katasztrófához vezet. A jövő a szabad és független iskoláké.

A felvilágosodás idején az állam kivette a kultúrát az egyház kezéből. Most a helyzet fordított és igen veszélyes, az államnak védő szerepe van a kultúra fölött a gazdasággal szemben. A gazdaság célja, hogy anyagi nyereséget hozzon a társadalomnak. Az oktatásnak szellemi nyereséget kell hoznia. Ehhez az iskoláknak módszertani iskolákká kell válniuk.

A képzés, nevelés nem az ideológusok vagy a gazdaság feladata. A lényeg az emberközpontú képzés előnyben részesítése az egyoldalú elüzetlisedés előtt, valamint az öngazgatás és fogyasztói-használói közreműködés elsőbbsége az egységesítéssel és protekcionizmussal szemben.

A holnap Európájának nem szabad megfelelednie a kultúráról. Az internacionalizálás örvendetes dolog, a liberalizáció ugyanúgy. Amellett azonban nem szabad a kultúrának az üzlet szolgáltatójává süllyednie, sem pedig politikai rendszerek kiszolgálóivá válnia. Az Európa Parlament komoly feltételeket szab az újonnan belépőknek. Ez pedig nem más, mint független, szabad művelődés, ahol a gazdasági és ideológiai sorompók megnyílnak.

Petrin László

Iskola, egyház – verseny

Lehet-e iskolafenntartó egy önmaga fenntartására képtelenné tett egyház? Ha az állam "tartja fenn" az egyházat, az egyház pedig az iskolát, akkor ezzel megteremtjük a "közvetve államosított iskola" modelljét.

Szükség volna az esélyegyenlőség megteremtésének, a versenyfeltételeket magába foglaló rendszernek a modelljére. Eddig – úgy érzem – elég széles körű egyetértés mutatkozik a társadalomban. Viszont az is biztos, hogy a versenyhelyzet vállalására képtelenek az egyházi iskolák, az egyházak mint iskolafenntartó intézmények. Hogyan lehetne versenyhelyzetbe hozni őket? Van-e létjogosultsága pozitív diszkriminációnak?

Úgy gondoltam, ezekről a kérdésekről csak akkor van értelme vitatkozni, ha egy jól tervezett, széles körű társadalmi egyetértésre épülő program részeként kezeljük őket. Mihamarabb tisztázni kell, hogy miből élnek az egyházak. Nálunk a számbajöhető európai modellek közül az látszik a legvalószínűbbnek, hogy az állampolgárok személyi jövedelemadójuk meghatározott százalékát adhassák az egyházak működésére.

Természetesen ez a támogatási módszer sem konfliktusmentes. Olaszországban ehhez hasonló rendszer működik. Az egyik protestáns szabad egyház – elismert felekezet – az elmúlt évben jó programmal és határozott profilú szociális, egészségügyi tevékenységgel számarányát tisztelesen meghaladó módon részesült ebből a pénzből, nem kis rosszallást váltva ki a nagyobb egyházakból.

Ez a módszer jótékony módon, gyorsan hozzáegíthetné az egyházakat az egyenlőséghez. Minden egészséges verseny alapfeltétele az esélyek egyenlősége. Az átmeneti időszakban a legtöbb kárt a helytelen stratégia okozza, ami nem csökkenti, hanem növeli az egyenlőtlenséget. Sokszor tapasztaljuk, hogy egy ad hoc intézkedés újabb érdekellentétekhez vezet. Mai problémáink nagy része egy át nem gondolt törvényből ered, amely szándékában is restaurációs jellegű: negyven esztendővel ezelőtt elvett egyházi ingatlanokat akar mai funkciókkal visszaadni. A törvény alkotói csak azt felejtették el, hogy a negyven esztendővel ezelőtti állapot reprodukálása az egyházi iskolákat a versenyben eleve vesztesé teszi. Az egyházi iskola akkor tölti be hivatását, ha a mai kor mai kihívásaira felel érvényesen. Nem a régi iskolák újraindítására van szükség, hanem új, hatékony egyházi iskolákra. A kormányzatnak, a törvényhozásnak ezt kellene segítenie.

Az állami tulajdonba vett egyházi ingatlanok visszaadásáról szóló törvény nem ezt a tendenciát erősíti. Az egyházak kényszerpályára kerültek. Ahhoz, hogy iskolához jussanak, kénytelenek visszakérni a régit, ami az egyházon belül is a restaurálási kísérleteket erősíti. Ez viszont az egyházakat a társadalom többi csoportjával, a nem vallásos nézettek rétegével konfliktusba sodorja, amit csak súlyosbít az önkormányzatok politikai tapasztalatlansága, a demokratikus megoldások ismeretének hiánya. Ez a konfliktushelyzet az egyházakat is megosztja, és növeli a feszültséget a tradicionalista és a haladást óhajtó egyházi rétegek között.

Az egyházi ingatlanok visszaadásáról szóló törvény úgy született meg, hogy az egyházak még nem tudták, miből élnek, anyagi háztartásuk hogyan alakul. Ezért az óhajok összekeverednek a reálisan elérhető célokkal. Ez viszont veszélyes helyzetet teremt. Az elméletileg jó, sőt lelkesítő cél valós lehetőségek nélkül mindig demoralizál. Iskolarendszert teremteni, oktatási koncepciót építeni bizonytalan anyagi alapokon, meglehetősen felelőtlen vállalkozás.

Az elmúlt negyven év – amint *Kozma Tamás* egyik legutóbbi tanulmánya kimutatta – „államosította az egyházakat”. Az egyházak úgy jártak, mint a ráfizetéses nemzeti vállalatok. A társadalmi béke (vagy ahogy korábban mondták: „a népi-nemzeti egység”) biztosítása érdekében fizetgeték, hogy vegetáljanak, de ez nem tette soha lehetővé, hogy önállóan működőképeseek legyenek. Ez viszont ott fizetődött ki a kommunista államhatalomnak, hogy manipulálhatóvá, kezelhetővé tette az egyházakat. Ennek következtében nemcsak a pénz hiányzik, hanem a gazdálkodásról, a működés anyagi feltételeiről való gondolkodás is hiányos. Sokszor a társadalom szemében úgy tűnik, mint a zsebpénzt követelő, elkényeztetett kamaszok, akikről egyre türelmetlenebbül megtagadják a nagyok a zsebpénzt, arra presszionálva őket, hogy maguk teremtsék elő szükségeiket.

Hogyan lehetne ezeknek ismeretében a gazdálkodni nemigen tudó, egyre nagyobb pénzköltésre igényt tartó egyházakat működőképessé tenni? Ennek – meggyőződésem szerint – nagyszerű gyakorló terepe az iskola, de csak akkor, ha fentiek szellemében a természetes versenyhelyzetet helyreállítjuk. Minden szükségszerű pozitív diszkriminációnak annyi értelme van, ami a versenyhez szükséges alaphelyzetet segíti létrehozni.

Hogyan lehetne ezt a kibontakozást segíteni? Elsősorban az iskolafenntartó egyházakat kellene hosszú távú iskolakoncepció kidolgozására ös-

tönözni. Azt kellene tisztázni, hogy az egyházak milyen nevelési program megvalósítására törek-szenek, milyen társadalmi igényt, érdeklődést elé-gítenek ki ezek az intézmények. El kellene dönteni az egyes egyházaknak, hogy hol és milyen látoga-tottságra számolva építenek iskolahálózatot.

A legfontosabb – ami mind az egyházaknak, mind pedig a társadalomnak érdeke volna –, hogy a napi politika háborgatásból kimenekítsük az isko-lakérdést. Az a meggyőződésem, hogy a szakértők véleménye sokkal közelebb van egymáshoz, mint a potenciális döntéshozóké, mind egyházi, mind pedig önkormányzati oldalon. Ismerni kellene jobban egymás álláspontját, így több esélyünk maradna a békés megoldások keresésére. Ez az egyházak, az önkormányzatok és minden gon-dolkodó ember érdeke.

Szigeti Jenő

A szabadság piaci ára?

Kisvárosi általános iskolában jártam nemrégén. Az iskola katolikus (rendi) lányiskola volt, egykori kollégiumának ablakain ma is ott a rács, amely a bentlakók erkölcsseit volt hivatva megvédeni. Az iskolának néhány éve a demográfiai csúcson 700 tanulója volt, ma alig 400, és a tanulósám tovább csökken. Van nyolcadik osztály, anelynek össze-sen 8 (nem elírás!) tanulója végzett. Tantestületé-nek létszáma lényegében változatlan, mert az osz-tályok számához igazodik. A nyugdíjba vonulók helyett nem vesznek fel újat, de nyugdíjast (a napköziben) továbbra is foglalkoztatnak.

A tantestület hangulata nem egyszerűen rossz, a pedagógusok kétségbeesettek. Vélhetnénk: az ok kézenfekvő. Előbb-utóbb sokuknak esetleg új ál-lást kell keresniök, és a kisvárosban nemigen van munkahely. Mégsem ez a fő ok, legalábbis nem erre panaszkodnak. A tanulók számának csökke-nése ugyanis sajátosan történt. Míg a közvetlen környéken kevesebb gyermek lép iskoláskorba, a közeli „cigányvárosban” nem születik kevesebb gyermek, mint korábban. Így egyre több a cigány tanuló. Van első osztály, amelynek valamennyi tanulója cigány. „Láttam a cigányasszonyokat, terhes tanácsadásról jöttek, tömegesen. Rengete-gen voltak! Megvan az utánpótlás!” – borzad az egyik elkeseredett tanító. Nem örülnek annak, hogy – ha ilyen vagy olyan gyerekekkel is – megma-radhat a munkahely.

Az iskola, amelyik nem volt jobb, de nem is volt rosszabb, mint a városka többi általános iskolája, fokozatosan „cigányiskolává” válik. A demográfiai